

Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija

WWW.LU.LV/VDKKOMISIJA

ZIŅAS

Sākums > Ziņas >

Vai sadarbības ar VDK fakta konstatēšanas process vispār ir derīgs? Publicēta eksperta Stukāna analīze.

VDK zinātniskās izpētes komisija
07.02.2016

LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija publicē *.pdf datnes veidā daļu no komisijas piesaistītā eksperta, zinātniskā asistenta, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu kolēģijas tiesneša Jura Stukāna veiktā pētījuma, kas atspoguļo patieso situāciju ar sadarbības fakta ar Valsts drošības komiteju procesa konstatēšanu tiesā, kur būtiski trūkumi ir konstatējami visās likumā noteiktajās procesa stadijās. Saskaņā ar likuma "Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar LPSR VDK konstatēšanu" (Likums par VDK dokumentiem) regulējumu sadarbības fakta konstatēšana notiek šajā likumā noteiktajā, sevišķajā kārtībā. Saskaņā ar rajona (pilsētas) tiesu sniegto statistiku kopš Likuma par VDK dokumentiem spēkā stāšanās dienas 1994. gada 3. jūnijā līdz 2015. gada 19. decembrim pirmās instances tiesas ir izskatījušas 298 lietas par sadarbības fakta konstatēšanu.

Jau 2015. gada 15., 16. un 17. decembra starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas: dokumentu izpēte un tās metodoloģija" M. iur. Juris Stukāns un Dr. iur. Kristīne Jarinovska apgāza vairākus priekšstatus, kas, cita starpā, izmantoti, lai novilcinātu VDK dokumentu atklātību. Aktuālā judikatūra atzīst VDK dokumentu īstumu, tostarp, aģentūras kartotēkas patiesumu un īstumu. Sadarbības fakta konstatēšanas šķērslis ir sevišķi noteiktā procesa un ar to saistīto tiesību normu piemērošanas izpratnes trūkumi. Trūkumi konstatējami visās procesa stadijās.

Pētnieki uzsvēra, ka nereti tiesas spriedumos analizē tikai to, vai personas "apzināti sadarbojušas ar VDK", proti, vai bijušas "VDK informatori" saskaņā ar likuma "Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu" 3. panta otro daļu, taču bez vērtības atstāts jautājums, vai personas ir bijušas "VDK darbinieki" – saskaņā ar šā panta pirmo daļu VDK darbinieki ir arī ārštata darbinieki – personas, kuras devušas piekrišanu slepenai sadarbībai ar VDK, neatkarīgi no tā, vai tas noticis par atlīdzību vai bez atlīdzības, turklāt "VDK darbiniekiem", tāpat arī ārštata darbiniekiem jeb "aģentiem", likumdevējs nav noteicis kritēriju "apzināti sadarbojušies". Pati piekrišana slepenai kļūšanai par ārštata darbinieku aizstāj nepieciešamību pēc apzinātas sadarbības kritērija obligātuma. M. iur. Juris Stukāns vērsa uzmanību uz aģentūras kartotēkas secīgas reģistrēšanas faktu saglabātā reģistrācijas žurnālā, kurā atrodas ārštata darbinieku personas lietu numuri un kura attiecīgās daļas kopijas atrodas pārbaudes lietās.

Lietās sastopami arī unikāli kuriozi, kas norāda uz procesuālām problēmām, piemēram, neminot VDK ārštata darbinieka jeb aģenta vārdu, un VDK štata darbinieka vārdu var atspoguļot, ka persona, par kuru TDSC rīcībā bija alfabētiskās uzskaites kartīte un kuru turēja aizdomās par VDK aģenta statusu jeb sadarbību ar VDK, sniedza liecību, ka ir satikusies vairākas reizes ar VDK štata darbinieku, dzēruši konjaku, persona ir izvēlējusies segvārdu, aizpildījusi anketu un savervēta. Pēc šīs liecības attiecīgais VDK štata darbinieks, savukārt, sniedza liecību, ka vispār neesot VDK štata darbinieks, nekad neesot strādājis PSRS drošības orgānos. Savukārt, ievērojot, ka ir saglabājusies VDK štata darbinieka personas lieta, tika veikta rokraksta ekspertīze, kas atzina, ka rokraksts pieder personai, kas noliedz, ka ir VDK štata darbinieks. Procesam beidzoties Augstākajā tiesā, sadarbības fakts juridiski netika konstatēts, kā arī VDK štata darbinieks netika saukts pie kriminālatbildības par nepatiesas liecības sniegšanu, jo viņam esot tiesības neliecināt pret sevi, kaut gan liecības sniegšanas brīdī Latvijas Republikas normatīvie akti neparedzēja kriminālatbildību par to faktu vien, ka persona ir strādājusi kā štata darbinieks LPSR VDK.

PSRS nobeiguma posmā ārštata darbinieku jeb aģentu vervēšanas mehānismu un aģentūras uzskaiti LPSR VDK iestādēs veica saskaņā ar PSRS VDK 1983. gada 4. jūlija pavēli Nr. 00140 "Par nolikuma "Par PSRS VDK iestāžu aģentūras aparātu un uzticības personām PSRS Valsts drošības komitejā" spēkā stāšanos" un pavēli Nr. 00145 "Par instrukcijas "Par PSRS VDK aģentūras uzskaiti" apstiprināšanu", kuras nosaka aģentu uzskaites slepenību un aģentu konspiratīvo statusu, segvārda izvēli konspirācijas nolūkos, kā arī citus jautājumus. Atbilstoši 1983. gada 4. jūlijā ar PSRS VDK priekšsēdētāja Viktora Čebrikova pavēli Nr. 00140 apstiprinātajam nolikumam VDK operatīvajam darbiniekam, kurš strādā ar ārštata darbinieku jeb aģentu, regulāri jāveic kontrolšķiršanās ar aģentu un, tiekoties ar operatīvo darbinieku, aģentam jāatskaitās par uzdotā uzdevuma izpildi, jānoskaidro informācijas iegūšanas apstākļi un uzdevuma nepildīšanas iemesli, aģentam piedaloties, jāizstrādā jauns uzdevums un jānosaka uzdevuma izpildes veidi, aģenta uzvedība; iegūtā informācija jānoformē rakstveidā aģentūras ziņojuma veidā.

Ģenerālprokurora īpaši pilnvarots prokurors, saņemot pieteikumu par sadarbības fakta konstatēšanu, ierosina pārbaudes lietu un veic pārbaudi, vācot pierādījumus stingrā atbilstībā Kriminālprocesa likumā noteiktajai izmeklēšanas darbību veikšanas kārtībai un veicot Likumā par VDK dokumentiem noteiktās darbības. Pieteikumu prokuratūrai par sadarbības fakta konstatēšanu var iesniegt Saeimas Prezidijs, republikas pilsētas domes un novada domes priekšsēdētājs, jebkuras valsts vai pašvaldības iestādes vadītājs par personu, kas attiecīgajā iestādē ieņem tādu amatu, kurā saskaņā ar normatīvo aktu regulējumu ir aizliegts būt LPSR VDK darbiniekam vai informatoram. Pieteikumu prokuratūrai iesniedz tad, ja atbilde ir apstiprinoša, bet persona, par kuru pieprasīta izziņa no Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra (TSDC), noliedz savu sadarbību ar LPSR VDK. Ja persona atzīst sadarbības faktu, pieteikums prokuratūrai netiek iesniegts, un persona zaudē amatu. Šobrīd Likums par VDK dokumentiem ir nepilnīgs, jo prokurors, veicot pārbaudi un atzīstot, ka pierādījumi nav pietiekoši, lai pamatotu pārbaudāmās personas apzinātu sadarbību ar LPSR VDK, sagatavo un nosūta tiesai atzinumu apzinātas sadarbības fakta konstatēšanai. Likumā par VDK dokumentiem šobrīd ir paredzēta nelogiška darbība, kuras īstenošanas process satur savstarpēji pretrunīgu rīcību. Prokuroram tiesā ir jāpierāda personas apzināta sadarbības fakta esība, pastāvot arī tādiem apstākļiem, kuros jau iepriekš prokurors ir atzinis sadarbības fakta neesību

Drukāt
Saistītu tekstu
Sadalīt tekstu kolonnās

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas eksperts, zinātniskais asistents, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu kolēģijas tiesnesis, doktorants Juris Stukāns. Kristīnes Jarinovskas foto.

Piemēram, 2005. gadā tiesās ir izskatītas 35, 2006. gadā - 32, 2007. gadā - 17, 2008. gadā - 7, 2009. gadā - 2, 2010. gadā - 3, 2011. gadā - 2, 2012. gadā 3 šādas lietas. Gandrīz visos pārbaudes lietas izskatīšanas gadījumos tiesas, veicot prokurora un pārbaudāmās personas iesniegto pierādījumu pārbaudi un novērtēšanu, konstatēja faktu, ka pārbaudāmā persona nav apzināti slepeni sadarbojusies ar LPSR VDK. No no 2007. līdz 2013. gadam bijuši tikai divi gadījumi, kad tiesa ar esošo procesu ir spējusi juridiski konstatēt sadarbības ar LPSR VDK faktu.

Vērtējot informācijas pilnīgumu uzskaites kartotēkā, jāņem vērā, ka tiesa ir konstatējusi gadījumus, kad TDSC rīcībā nav aģenta alfabētiskās un statistiskās uzskaites kartītes. Abos gadījumos aģents bija izslēgts no aģentūras tīkla (Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2000. gada 20. decembra spriedums lietā Nr. 1-429/7-00, Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2000. gada 22. jūnija spriedums lietā Nr. 1-429/8-2000).

Fakts, ka Totalitārisma seku dokumentēšanas centrā ir aģenta alfabētiskās uzskaites kartīte forma F-3 un aģentu personas un darba lietu reģistrācijas žurnāls (par lietas reģistrāciju), nav pietiekošs, lai būtu pamats atzīt pārbaudāmās personas apzinātas sadarbības faktu ar LPSR VDK. Saskaņā ar esošo likumu, tiesai, izvērtējot iesniegtos pierādījumus, ir pienākums saskaņā ar Likuma par VDK dokumentiem 14. panta sesto daļu, taisot spriedumu par personas sadarbības ar LPSR VDK fakta konstatēšanu, spriedumā ar pierādījumiem pamatot faktu, ka sadarbība ar LPSR VDK ir notikusi (laiks, vieta, forma un citi apstākļi) un personas subjektīvu attieksmi pret sadarbību (vai šī sadarbība bijusi apzināta vai neapzināta), izņemot Likuma par VDK dokumentiem 3. panta pirmo daļu. Kaut vai viena apstākļa nekonstatēšana liedz iespēju tiesai atzīt personas sadarbības ar LPSR VDK faktu Likuma par VDK dokumentiem izpratnē. Savukārt, atšķirībā no, piemēram, Administratīvā procesa likuma, tiesa nemaz nevar veikt objektīvu izmeklēšanu lietā, vācot pierādījumus pēc savas iniciatīvas, uzaicinot lieciniekus, jo šajā procesā pierādījumu iesniegšanas tiesība atvēlēta vienīgi prokuratūrai un pašai personai jeb tās aizstāvim.

Vērtējot iespējas arī turpmāk pierādīt pārbaudāmās personas sadarbības ar LPSR VDK faktu, ir jāņem vērā, ka daudzos gadījumos jau iepriekš tiesās izskatītajās pārbaudes lietās bija konstatēts, ka LPSR VDK darbinieki, kuri aizpildīja vai parakstīja aģenta alfabētiskās uzskaites kartīti forma F-3, ir miruši. Ir jāņem vērā arī tiesā LPSR VDK darbinieku sniegto liecību saturs, proti, sniedzot informāciju par dokumentu aprites kārtību, noliedzot pārbaudāmo personu slepeni sadarbību, neapstiprinot vervēšanās faktu, norādot uz neatcerēšanos, pieļaujot iespēju, ka ziņas it kā esot iekļautas aģentūras tīklā vervēšanas plāna dēļ.

Latvijas Republikas Satversmes 91. pants nosaka, ka visi ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Saeima 2014. gada 8. maijā ir pieņēmusi grozījumus Likumā par VDK dokumentiem, kas stājās spēkā 2014. gada 23. maijā. Grozījumu rezultātā Likums par VDK dokumentiem papildināts ar 9. panta pirmo prim daļu, kas paredz, ka valsts drošības iestādēm valsts drošības interesēs ir tiesības neizpaust iegūto un tās rīcībā esošo informāciju par LPSR VDK darbiniekiem un informatoriem. Ievērojot minēto, radīts vēl viens nopietns šķērslis LPSR VDK dokumentu pieejamībai un iespējai pārbaudīt un pierādīt noteikto personu sadarbības ar LPSR VDK faktu.

Izveidojusies judikatūra, izvērtējot materiālus par to, kādā veidā Latvijas institūcijas pārņēma LPSR VDK dokumentus, atzīst, ka katra ar dokumentu un materiālu virzību saistīta darbība bija dokumentēta, noteikta apsardzes kārtība un režīms, tādēļ secināms, ka bija izslēgta iespēja veikt ar šiem dokumentiem un materiāliem jebkādas manipulācijas, apmaiņu vai viltošanu. Tāpat izveidojusies judikatūra atzīst, ka TDSC rīcībā esošie LPSR VDK oriģinālie uzskaites dokumenti ir autentiski.

Ir pamats atzīt, ka sadarbības ar LPSR VDK esības konstatēšana nav pilnīga un nav objektīva. Šīs sistēmas pilnveidošana saistāma ar iespēju Likumā par VDK dokumentiem noteikt prezumpciju par sadarbības fakta esību (nevis neesību), ņemot vērā par konkrēto pārbaudāmo personu TDSC esošo dokumentu esību un sastāvu.

Analīzes teksts pieejams šeit.

Plašāka informācija Juris Stukāns +37129451315 juris.stukans@gmail.com un Kristīne Jarinovska +37129777788 kristine.jarinovska@lu.lv

Saistītās ziņas:

Ineta Lipša: Valsts drošības komiteja valsts akciju sabiedrības «Intūrists» operatīvajā vadībā (1957-

1992) 27.11.2017

Publicēta informācija par Ivara Godmaņa sadarbības fakta ar VDK pazudušās tiesas lietas meklēšanu

27.11.2017

Publicēts zinātnieku aicinājums Valsts Prezidentam 21.11.2017

Linards Muciņš: Nošaušana sevišķā kārtībā - PSRS noziegums pret ius cogens normām. Liepājas «Zilā brīnuma» piemērs. 21.11.2017

Tiesiskais skatpunkts: Latvijas Republikas informācijas atklātības kodols un VDK dokumenti. 20.11.2017

Jānis Taurēns: Kā publiski analizēja LPSR Valsts drošības komitejas aģentu un informatoru identitāti, sadarbību? 25.10.2017

Tweet

Patīk 17

Ieteikt

G+